

1. TEKSTI SISESED VIITED PARANDAMATA.
2. 15. ptu. LÄBI VAATAMATA.
3. 7. ptu. OSALISELT LÄBI VAATAMATA.

Põhiseaduse Assamblee
E E L N O U

29. jaanuar 1992.a.

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUS

Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki,

mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 24.veebruaril 1918. aastal,

mis on rajatud õiglusele, ~~õigusele~~ ja vabadusele, *õigusele*

mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvetele nende ühiskondlikus edus ja üleüldises kasus,

mis peab tagama *eesti* rahvuse ja kultuuri säilimise, *läbi aegade*

alates võttis Eesti rahvas *1938.* aastal jõustunud põhiseaduse *§1 alusel* ~~asemel~~ 1992. aasta ..... rahvahääletusel vastu järgmise põhiseaduse:

I PEATÜKK

Üldsätted

§ 1. Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ja võõrandamatu.

§ 2. Eesti Vabariigi maa-ala, territoriaalveed ja õhuruum on lahutamatu ja jagamatu tervik. Eesti Vabariik on riiklikult korralduselt ühtne riik, mille territooriumi haldusjaotuse määrab seadus.

§ 3. Eestis teostatakse riigivõimu ainult põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa. Eesti Vabariigi seadused avaldatakse ettenähtud korras. Täitmiseks saavad olla kohustuslikud üksnes avaldatud seadused.

§ 4. Eesti Vabariigis on Riigikogu, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse ja kohtute tegevus korraldatud võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttel.

§ 5. Loodusvarad ja -ressurssid on Eesti rahvuslik rikkus.

§ 6. Eesti riigikeel on eesti keel.

§ 7. Eesti riigivärvid on sinine, must ja valge. Riigilipu ja riigivapi kuju sätestab seadus.

II PEATÜKK

Põhiõigused, vabadused ja kohustused

§ 8. Igal lapsel, kelle üks vanematest kuulub Eesti Vabariigi kodakondsusesse, on õigus saada Eesti kodanikuks.

Igaühel, kes alaealisena kaotas Eesti kodakondsuse, on õigus taastada see kodakondsus.

Kelleltki ei tohi võtta sünniga omandatud Eesti kodakondsust.

Kelleltki ei tohi veendumuste ^{parant} ~~est~~ võtta Eesti kodakondsust.

Eesti kodakondsuse saamise, kaotamise ja taastamise tingimused ja korra sätestab Kodakondsuse seadus.

§ 9. Eesti kodanikul on kõik põhiseaduses sätestatud õigused, vabadused ja kohustused. Õigusi, vabadusi ja kohustusi, mis põhiseaduse kohaselt on ainult Eesti kodanikel, ei saa olla välisriigi kodanikel ja kodakondsuseta isikutel.

Eestis viibivatel välisriigi kodanikel ja kodakondsuseta isikutel on võrdselt Eesti kodanikega põhiseaduses sätestatud õigused, vabadused ja kohustused, väljaarvatud need õigused, vabadused ja kohustused, mis põhiseaduse kohaselt on ainult Eesti kodanikel. Seadus võib kitsendada välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikute poliitilise tegevuse vabadust ja õigust kuuluda mõnda liiki ühendustesse (§-d 31, 45 ja 47.), õigust valida tegevusala, töökohta ja elukutset (§ 29 lg.1), õigust tegelda ettevõtlusega (§ 31), õigust riiklikule abile (§-d 1, ning õigust saada informatsiooni (§ 44 lg. 2,3)

§ 10. Käesolevas peatükis loetletud õigused, vabadused ja kohustused ei välista muid õigusi, vabadusi ja kohustusi, mis tulenevad põhiseaduse mõttest või on sellega kooskõlas ning ja vastavad iniväärrikuse ^{inim} sotsiaalse ja demokraatliku õigusriigi põhimõtetele.

§ 11. Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Rakendatavad piirangud peavad olema vajalikud demokraatlikus ühiskonnas ega tohi moonutada piiratatavate õiguste ja vabaduste olemust.

§ 12. Kõik on seaduse ees võrdsed, sõltumata rahvusest, rassist, nahavärvist, soost, keelest, päritolust, usutunnistusest, poliitilistest või muudest veendumustest, varalisest ja sotsiaalsest seisundist.

Rahvuslikule, rassilisele, usulisele või poliitilisele diskrimineerimisele, vihkamisele ja vägivallale õhutamise on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav diskrimineerimisele, vihkamisele ja vägivallale õhutamise ühiskonnakihtide vahel.

§ 13. Eestis on igaühel õigus riigi ja seaduse kaitsele. Eesti riik kaitseb oma kodanikke ka välisriikides. Seadus kaitseb igaühte riigi omavoli eest.

§ 14. Õiguste ja vabaduste tagamine on Eesti riigi seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus.

§ 15. Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumisel kohtusse. Igaüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mistahes asjasse puutuva toimingu, seaduse või muu õigusakti põhiseaduse vastaseks tunnistamist.

Kohus järgib põhiseadust ja tunnustab põhiseaduse vastaseks mistahes toimingut, seaduse või muu õigusakti, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil vastuolus põhiseadusega.

§ 16. Igaühel on õigus elule.

Inimelu tohib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras äärmise abinõuna mistahes isiku kaitsmiseks ebaseadusliku vägivalla eest, kuriteos kahtlustatava kinnipidamisel vahistatu või süüdimõistetud põgenemise takistamisel ning mässu või korratuse maha surumiseks samuti süüdimõistva kohtuotsuse täitmiseks.

kohtu poolt mõistetud surumõistuse täitmiseks

§ 17. Kellegi au ega head nime ei tohi teotada.

§ 18. Kedagi ei tohi piinata, julmalt või väarikust alandavalt kohelda või karistada.

Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.

§ 19. Igaühel on õigus vabale eneseteostusele.

Igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning täitma seadust.

§ 20. Igaühel on õigus vabadusele.

Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras:

1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks;

2) kohtu otsuse täitmata jätmise eest või seaduses sätestatud muu kohustuse täitmise kindlustamiseks;

3) kuriteos kahtlustatava kohtu ette toimetamiseks, õiguserikkumise ärahoidmiseks või õiguserikkumises kahtlustatava pakkuminekü vältimiseks;

4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või alaealise pädeva riigiorgani ette toimetamiseks, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine;

5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik;

6) Eestisse ebaseadusliku asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.

Kellelki ei tohi võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust.

§ 21. Igaühele, kellelt on võetud vabadus, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning antakse võimalus teatada vabaduse võtmisest talle lähedastele inimestele. Kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Kuriteos kahtlustatava õigust teatada vabaduse võtmisest talle lähedasele inimesele võib piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Kedagi ei tohi vähi all pidada üle 48 tunni ilma kohtu sellekohase otsuseta. Kohtu otsus teatatakse vahistatule viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil.

§ 22. Kedagi ei tohi käsitleda kuriteos süüdi olevana enne, kui tema suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Keegi ei ole kriminaalmenetluses kohustatud tõestama oma süütust.

Kedagi ei tohi sundida tunnistama iseenda või talle lähedase inimese vastu.

§ 23. Kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui seda tegu ei tunnista kuriteoks seadus, mis on jõustunud enne teo toimepanemist.

Kellelegi ei tohi mõista raskemat karistust kui see, mida võinuks talle mõista kuriteo toimepanemise ajal. Kui seadus sätestab pärast kuriteo toimepanemist kergema karistuse, kohaldatakse kergemat karistust.

§ 24. Kedagi ei tohi tema vaba tahte vastaselt üle viia temale seadusega määratud kohtu alluvusest teise kohtu alluvusse.

Igaühel on õigus oma kohtuasja arutamisele tema enda juuresolekul.

Kohtuistungid on avalikud. Kohus võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks riikliku või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste eraelu kaitseks või kui seda nõuavad alaealiste või õigusemõistmise huvid.

Kohtuotsus kuulutatakse avalikult, välja arvatud juhul, kui alaealised, abielupooled või kannatanu huvid nõuavad teisiti.

§ 25. Igaühel on õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Hüvitamise viisi ja korra sätestab seadus.

Riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametisikute poolt tekitatud materiaalne kahju hüvitatakse täies ulatuses.

§ 26. Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametisikud ei tohi kellegi perekonna- ja eraellu sekkuda teisiti, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse ning teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

§ 27. Perekonnal on õigus riigi kaitsele.

Abikaasad on võrdõiguslikud.

Laste kasvatamine ja nendele hariduse võimaldamine on

Igaühel on õigus
sema mõttes kellel
kohtuotsust
kaevata
kõrgemale
kohtule.

muude

vanemate kohustus.

Seadus sätestab vanemate ja laste kaitse.

Perekond on kohustatud hoolitsema oma abivajajate liikmete eest.

Iga 28. §-s. (muudatuse kohta)
 § 28. Igaühel on õigus riigi abile vanaduse, töövõimetuse, puuduse ja toitja kaotuse korral. Abi liigid, ulatuse ning saamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Riik soodustab vabatahtlikku ja omavalitsuslikku hoolekannet.

Lasterikkad pered ja puuetega inimesed on riigi ja kohalike omavalituste erilise hoole all.

§ 29. Igaühel on õigus vabalt valida tegevusala, töökohta ja elukutset. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra.

Kedagi ei tohi sundida tööle või teenistusse, millega ta ei ole vabatahtlikult nõustunud, välja arvatud kaitseväeteenistus ja selle asendusteenistus, tööd nakkushaiguste leviku tõkestamisel, loodusõnnetuste ja katastroofide korral ning tööd, mida seaduse alusel ja korras peab tegema süüdimõistetud.

Riik korraldab kutseõpetuse ja abistab töö leidmisel.

Töötingimused on riigi kontrolli all.

Töötajate ja tööandjate ühingutesse ja liitudesse kuulumine on vaba. Töötajate ja tööandjate ühingud ja liidud võivad oma õiguste ja seaduslike huvide eest seista vahenditega, mida seadus ei keela. Streigiõiguse kasutamise tingimused ja korra sätestab seadus.

Töövaidluste lahendamise korra sätestab seadus.

§ 30. Ametikohad riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes täidetakse seaduse alusel ja korras Eesti kodanikega. Kooskõlas seadusega võib neid ametikohti erandkorras täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega.

§ 31. Igaühel on õigus tegelda ettevõtlusega ning koonduda tulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse. Seadus võib sätestada selle õiguse kasutamise tingimused ja korra.

§ 32. Kõigi omand on puutumatu ja võrdselt kaitstud. Omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras üldistes huvides õiglase ja kohese hüvituse eest. Igaühel, kelle vara on tema nõusolekuta võõrandatud, on õigus pöörduda kohtusse ning vaidlustada vara võõrandamine, hüvitus ja hüvituse suurus.

Igaühel on õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Kitsendused sätestab seadus.

Omand kohustab. Omandit ei tohi kasutada üldiste huvide vastaselt.

Seadus võib sätestada vara liigid, mida tohib Eestis omandada ainult Eesti riik, tema kodanikud, kohalikud omavalitsused ja teatud liiki juriidilised isikud.

Pärimisõigus on tagatud.

§ 33. Kodu on puutumatu. Ei tohi tungida kellegi eluruumi, valdusse või töökohta ega neid läbi otsida, välja

arvatud seaduses sätestatud juhtudel ja korras avaliku korra, tervise või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, korratuste või kuriteo ärahoidmiseks, kurjategija tabamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks.

§ 34. Igaühel, kes viibib (seaduslikult Eestis), on õigus vabalt liikuda ja elukohta valida. Neid õigusi võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata loodusõnnetuse ja katastroofi korral, nakkushaiguse leviku tõkestamiseks, looduskeskkonna kaitseks, alaealiste või vaimuhaigete järelevalvetuse ärahoidmiseks ja kriminaalasja menetluse tagamiseks.

§ 35. Igaühel on õigus lahkuda Eestist. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata kriminaalasja menetluse tagamiseks ja süüdimõistva kohtuotsuse täitmiseks.

§ 36. Ühtki Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast.

Ühtki Eesti kodanikku ei tohi välja anda välisriigile, peale välislepingus sätestatud juhtude (ning) lepingus ja seaduses sätestatud korras Valitsuse otsuse alusel. Igal väljaantaval on õigus vaidlustada väljaandmine Eesti kohtus.

Igal eestlasel on õigus asuda Eestisse.

§ 37. Igaühel on õigus haridusele. Õppimine on kooliealistel lastel seaduses sätestatud ulatuses kohustuslik ning riiklikes ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta.

Hariduse kättesaadavuse kindlustamiseks peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal vajalikul arvul õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole.

Alaealiste laste hariduse valikul on vanematel eelisõigus.

Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Rahvusvähemuste õppeasutustes õppekeele valib õppeasutus.

ALTERNATIIV: lisada lg. 4-le: Seadus võib sätestada õppeaineid, mida rahvusvähemuste õppeasutustes õpetatakse eesti keeles.

Hariduse andmine on riigi järelevalve all.

§ 38. Teadus ja kunst ning nende õpetused on vabad. Ülikoolid ja teadusasutused on autonoomsed seaduses sätestatud piires.

§ 39. ^{rõõmandajate} Autoril ^o ^{ainuõigus} oma loomingu. [Autorlus o rõõmandajal] : § 39. [Autori õigused on kaitstud.] Rõõr kaitseb autori õigusi. [Autori loomingu kasutamise vana säteb seadus]

§ 40. Igaühel on mõtte-, usu- ja südametunnistuse vabadus.

Kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba. Riigikirikut ei ole.

Igaühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei

Autoril o ainuõigus oma loomingu. Autori õigusi võib ~~ühenduste~~ ühenduste kaudu kaitsta.

kahjusta avalikku korda, tervist või kõlblust.

§ 41. Igaühel on õigus jääda truuks oma arvamustele ja veendumustele. Kedagi ei tohi sundida muutma oma arvamusi või veendumusi.

Veendumustega ei saa vabandada õiguserikkumist.

Kedagi ei saa veendumuste ~~est~~ ^{närast} võtta õiguslikule vastutusele.

§ 42. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi Eesti kodaniku vabatahtliku nõusolekuta koguda ega talletada andmeid tema arvamuste ja veendumuste kohta.

§ 43. Igaühel on õigus tema poolt või talle posti, telegraafi, telefoni või muul ^{uus} ~~üldkasutataval~~ ^{uus vahend} teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandeid võib kohtu loal teha ~~kuriteo~~ ^{kuriteo} tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seaduses sätestatud juhtudel ja korras.

§ 44. Igaühel on õigus vabalt saada informatsiooni, mida levitatakse üldiseks kasutamiseks.

Kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud igaühe nõudel andma seadusega sätestatud ulatuses ja korras informatsiooni oma tegevuse kohta, välja arvatud andmed, mis puudutavad riiklikku julgeolekut, kuriteo uurimist, õigusaktide jõustamist, ~~inimeste~~ ^{inimeste} eraelu ja tervist ^{ning} ~~ärivaladust~~ ^{ärivaladust} ja konfidentsiaalselt saadud informatsiooni.

Igaühel on õigus seaduses sätestatud ulatuses ja korras tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riiklikes ja kohalikes omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega.

§ 45. Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või teistsugusel viisil. Seda vabalt võib seadusega ^{õigust} ~~kiitsendada~~ ^{piirata} avaliku korra, kõlbluse, ~~lemblike~~ ^{tervise} tervise, teiste inimeste au, väarikuse ja hea nime kaitseks. Seaduses sätestatud juhtudel ja korras võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel ~~suhtes~~ ^{suhtes} neile teenistuse tähtsate teatavaks saanud riikliku või ärivaladuse või konfidentsiaalselt saadud informatsiooni kaitseks ning õigusemõistmise huvides.

Riiklikku tsensuuri Eestis ei ole.

§ 46. Igaühel on õigus pöörduda märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole. Vastamise korra sätestab seadus.

§ 47. Kõigil on õigus ilma ^{rahumeelset} ~~eelneva~~ ^{koostöö} loata ^{koostöö} pidada ^{koostöö} ~~koosolekuid~~ ^{koostöö} [rahumeelseid] koosolekuid. Seda õigust võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata riikliku julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, liiklusohutuse ja koosolekust osavõtjate ohutuse kindlustamiseks ning nakkushaiguste leviku tõkestamiseks.

§ 48. Igaühel on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse, liitudesse ja erakondadesse.

Seda õigust võib s. 45-ndal avaliku korra, kõlbluse, tervise, teiste inimeste au, väarikuse ja hea nime kaitseks.

Seadusega võib ~~õigust~~ ^{õigust} piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel suhtes neile teenistuse tähtsate teatavaks saanud riikliku või ärivaladuse või konfidentsiaalselt saadud informatsiooni kaitseks ning õigusemõistmise huvides.

ALTERNATIIV: asendada lg.1: Igaühel on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse. Erakondadesse võivad kuuluda ainult Eesti kodanikud.

Relvi valdavate, samuti sõjaväelisel korraldatud või sõjalisi harjutusi harrastavate ühingute ja liitude loomiseks on ~~tarvilik~~ seadusega nõutud eelnev luba, mille andmise järele säteleb sead.

Keelatud on ühingud, liidud ja erakonnad, kelle eesmärgid või tegevus on suunatud Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele või on muul viisil vastuolus kriminaalvastutust sätestava seadusega.

Ainult kohus võib õigusrikkumise eest ühingu, liidu või erakonna tegevuse lõpetada, peatada või teda trahvida.

§ 49. Igaühel on õigus säilitada oma rahvuslik kuuluvus. Rahvuse tuvastamise korra sätestab seadus.

§ 50. Rahvusvähemustel on õigus Rahvusvähemuste kultuuriautonomia seaduses sätestatud tingimusel ja korras luua rahvuskultuurilistes ja hoolekandajate huvides omavalitsuslikke asutusi.

§ 51. Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid. Paikkondades, kus vähemalt pool elanikest on rahvusvähemusest, võib igaüks pöörduda riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste ning nende ametiisikute poole selle rahvusvähemuse keeles ja saada selles keeles neilt vastuseid.

§ 52. Riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste omavahelise suhtlemise keeleks on eesti keel. Võõrkeele, sealhulgas rahvusvähemuse keele, kasutamise riigiasutuses ning kohtu- ja kohtueelses menetluses sätestab seadus.

Paikkondades, kus elanike enamuse keeleks ei ole eesti keel, võivad kohalikud omavalitsused seadusega sätestatud korras sisemise asjaajamiskeelena kasutada selle paikonna elanike enamuse keelt. Samuti on selliste paikondade kohalikel omavalitsustel õigus suhelda omavahel paikonna elanike enamuse keeles.

§ 53. Igaühel on õigus tervise kaitsele ning tervisekaitsele töö- ja elukeskkonnale.

Igaüks on kohustatud hüvitama tema poolt elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju. Hüvitamise korra sätestab seadus.

§ 54. Eesti kodaniku kohus on olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti vabadust.

Igal Eesti kodanikul on õigus osutada vastupanu Eesti põhiseadusliku korra vägivaldsele muutmisele, kui ükski muu abinõu ei ole võimalik.

§ 55. Eestis viibivad teiste riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud on kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda.

III PEATÜKK

Rahvas

§ 56. Kõrgeimat riigivõimu Eestis teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu:

1) Riigikogu valimisega;

2) rahvahääletusega;

ALTERNATIIV: lisada § 56 p. 2 : Presidendi valimisega.

§ 57. Hääleõiguslik on Eesti kodanik, kes on saanud kaheksateist aastat vanaks.

Hääleõiguslik ei ole kodanik, kes on kohtu poolt tunnustatud teovõimetuks.

§ 58. Hääletamisest ei võta osa kodanikud, kes on kohtu poolt süüdi mõistetud ja kannavad karistust kinnipidamiskohtades.

Seaduse võib piirata nende kodanike hääletust...

IV PEATÜKK

Riigikogu

§ 59. Seadusandlik võim Eesti Vabariigis kuulub Riigikogule.

§ 60. Riigikogusse valitakse vabadel valimistel proportsionaalsuse põhimõtte alusel teada üks liiget. Riigikogu liikmed valitakse hääleõiguslike kodanike poolt üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel neljaks aastaks.

Riigikogusse võib kandideerida iga vähemalt kahekümne ühe aastane hääleõiguslik Eesti kodanik.

Riigikogu korralised valimised toimuvad varemalt kuuskümmend päeva ja hiljemalt kümme päeva enne Riigikogu volituste tähtaja lõppemist. Riigikogu valimised kuulutatakse välja vähemalt üheksakümmend päeva enne valimiste päeva.

Riigikogu erakorralised valimised toimuvad põhiseaduse §-des 81, 97, 107 ja 119 ettenähtud juhtudel varemalt kuuskümmend ja hiljemalt üheksakümmend päeva pärast valimiste väljakuulutamist.

Riigikogu valimise korra sätestab Riigikogu valimisseadus.

§ 61. Riigikogu liikmete volitused algavad valimistulemuste väljakuulutamise päevast. Samast päevast lõpevad Riigikogu eelmise koosseisu liikmete volitused.

Riigikogu liige annab enne oma kohustuste täitmisele asumist ametivande jääda ustavaks Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale.

§ 62. Riigikogu liige ei ole seotud mandaadiga ega kannab õiguslikku vastutust hääletamiste ja poliitiliste avalduste

97/
90, 105, 119,

Hääletamine on

eest, mis ta on teinud Riigikogus või selle organites.

§ 63. Riigikogu liige ei või olla üheski muus valitud ega nimetatud riiklikus ametis, ja on oma volituste ajaks vabastatud kaitseväeteenistusest. *Rk luge*

§ 64. Riigikogu liikme volitused peatuvad tema nimetamisel valitsuse liikmeks ja taastuvad tema vabastamisel valitsuse liikme kohustest.

Riigikogu liikme volitused lõpevad ennetähtaegselt tema astumisega riigiteenistusse *mõnda teise* valitud või nimetatud ametis, tema surma korral, tema suhtes tahtliku kuriteo eest süüdimõistva kohtuotsuse jõustumisel, tema seadusega ettenähtud korras tagasiastumisel või kui ta Riigikohtu otsusel on kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma *samuti kui muul korral.*

Riigikogu liikme volituste peatumisel või ennetähtaegsel lõppemisel astub tema asemele Riigikogus seadusega ettenähtud korras asendusliige, kes saab sellega kõik Riigikogu liikme õigused ja kohustused. *Aendusliikmed on*

Riigikogu liikme volituste taastumisel lõpevad asendusliikme volitused.

§ 65. Riigikogu lahendab kõiki Eesti riigielu küsimusi, mis ei ole põhiseadusega antud rahva, Presidendi, valitsuse, teiste riigiorganite või kohalike omavalitsuste otsustada.

§ 66. Riigikogu:

- 1) võtab vastu seadusi ja otsuseid;
- 2) otsustab rahvahääletuse korraldamise;
- 3) valib *Vabariigi* Presidendi;

ALTERNATIIV: Kuulutab välja *Vabariigi* korralised ja vastavalt põhiseaduse §-le 75 erakorralised Presidendi valimised.

4) ratifitseerib ja denonsseerib välislepinguid vastavalt põhiseaduse §-le 121;

5) annab peaministri kandidaadile volitused valitsuse moodustamiseks vastavalt põhiseaduse §-le 84;

6) võtab vastu riigieelarve ja kinnitab selle täitmise aruande;

7) nimetab *Vabariigi* Presidendi ettepanekul ametisse Riigikohtu esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja;

8) nimetab Riigikohtu esimehe ettepanekul ametisse Riigikohtu liikmed vastavalt põhiseaduse §-le 139;

9) valib Eesti Panga nõukogu liikmed;

10) otsustab *Vabariigi* Valitsuse ettepanekul riigilaenude tegemise ja

riigile muude varaliste kohustuste võtmise;

11) esineb avalduste, deklaratsioonide ja pöördumistega Eesti rahva, teiste riikide ning rahvusvaheliste organisatsioonide poole;

¹²
13) kehtestab riiklikud autasud, sõjaväelised ja diplomaatilised auastmed;

¹³
14) otsustab umbusalduse avaldamise ^{Vabariigi} Valitsusele, peaministrile ja ^{või} üksikutele ministrile;

¹⁴
15) kuulutab riigis välja erakorralise seisukorra vastavalt põhiseaduse §-le 129;

¹⁵
16) kuulutab ^{Vabariigi} Presidendi ettepanekul välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni.

§ 67. Riigikogu uue koosseisu kutsus esimesele istungile kokku ^{Vabariigi} President kümne päeva jooksul Riigikogu valimistulemuste väljakuulutamiseks. ^{arvates}

Rk me
koostis
1.1.1994
10 p. 1.1.1994
arvates
Rk kätt 1.1.1994
uusa V. Pres

§ 68. Riigikogu korralised istungjärgud toimuvad jaanuarikuu teisest esmaspäevast juunikuu kolmanda neljapäevani ning septembrikuu teisest esmaspäevast detsembrikuu kolmanda neljapäevani.

§ 69. Riigikogu erakorralised istungjärgud kutsus kokku Riigikogu juhataja ^{Vabariigi} Presidendi, ^{Vabariigi} Valitsuse või vähemalt Riigikogu koosseisu ühe ^{esildisel} viiendiku nõudmisel.

§ 70. Riigikogu valib oma liikmete hulgast Riigikogu juhataja ja kaks asejuhatajat, kes korraldavad Riigikogu tööd vastavalt Riigikogu kodukorra seadusele ja Riigikogu töökorra seadusele.

§ 71. Riigikogu on otsustusvõimeline, kui korralisel istungil on kohal vähemalt veerand ja erakorralisel istungil üle poole valitud koosseisust.

ALTERNATIIV: Riigikogu on otsustusvõimeline kui koos on vähemalt pool valitud koosseisust.

§ 72. Riigikogu moodustab komisjone. Riigikogu liikmetel on õigus ühineda saadikurühmadesse. Komisjonide ja saadikurühmade moodustamise kord ning õigused sätestatakse seadusega.

§ 73. Riigikogu istungid on avalikud, kui Riigikogu kahekolmandikulise häälteenamusega ei otsusta teisiti.

Hääletamine Riigikogus on avalik, välja arvatud juhud, kui seadus näeb ette salajase hääletamise.

§ 74. Riigikogu aktid võetakse vastu poolthäälte enamusega, kui põhiseadus ei näe ette teisiti.

§ 75. Riigikogu liikmetel on õigus pöörduda arupärimisega valitsuse ja tema üksikute liikmete, Eesti Panga nõukogu esimehe, Eesti Panga presidendi, riigikontrolöri, õiguskantsleri ja kaitseväge juhataja poole.

Arupärimisele tuleb vastata Riigikogu istungil kahekümne istungipäeva jooksul.

§ 76. Riigikogu liikme tasu ja piirangud muu töötulu saamisel sätestatakse seadusega, mida tohib muuta Riigikogu järgmise koosseisu kohta.

§ 77. Riigikogu liige on puutumatu. Teda saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

V PEATÜKK

Vabariigi President

§ 78. Vabariigi President on Eesti riigipea.

§ 79. ^{Vabariigi} President:

- 1) esindab Eesti Vabariiki rahvusvahelises suhtlemises;
- 2) nimetab ja kutsub tagasi ^{Vabariigi} Valitsuse ettepanekul Eesti ~~Vabariigi~~ diplomaatilised esindajad ning võtab vastu Eestisse ~~Vabariiki~~ akrediteeritud välisriikide diplomaatiliste esindajate volikirjad;
- 3) kuulutab välja Riigikogu ~~uue koosseisu~~ korralised valimised ja vastavalt põhiseaduse §-dele ~~81, 87, 109~~ ja Riigikogu erakorralised valimised; 90, 97, 105 119
- 4) kutsub kokku Riigikogu uue koosseisu vastavalt põhiseaduse §-le ~~67~~ ja avab selle esimese istungi;
- 5) ^{koostab} esitab Riigikogu juhatajale ^{aldis} ~~ette~~ Riigikogu erakorralise istungjärgu kokkukutsumiseks;
- 6) kuulutab välja Riigikogu poolt vastuvõetud seadused vastavalt põhiseaduse §-le ~~95~~ ja kirjutab alla ratifitseerimiskirjad; 107
- 7) annab seadlusi vastavalt põhiseaduse §-dele ~~99~~ ja ~~100~~; 109 110
- 7A) ALTERNATIIV: algatab põhiseaduse muutmist.
- 8) teeb peaministri kandidaadile ülesandeks valitsuse moodustamise vastavalt põhiseaduse §-le ~~81~~; 83
- 9) nimetab ja vabastab ametist põhiseaduse § 82 korras valitsuse liikmed; 91
vastavalt PS §-le 91;

10) teeb Riigikogule ettepaneku ~~õiguskantsleri, Riigikohtu~~ esimehe, Eesti Panga nõukogu esimehe, riigikontrolöri ja kaitseväge juhataja ametisse nimetamiseks; *my*

11) nimetab ja vabastab ametist Eesti Panga nõukogu ettepanekul Eesti Panga presidendi; *ja ülesandeks*

12) nimetab Riigikohtu ~~esimehe~~ ettepanekul ametisse kohtunikud;

13) nimetab ja vabastab ametist kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhikonna; *Valitsuse*

ALTERNATIIV: Nimetab ja vabastab ametist ~~Valitsuse~~ ja kaitseväge juhataja ettepanekul kaitseväge juhikonna.

13A) ALTERNATIIV: Nimetab valitsuse ettepanekul maavanemad. *nimetatud ametid*

14) annab sõjaväelisi ja diplomaatilisi auastmeid;

15) on Eesti ~~Vabariigi~~ riigikaitse kõrgeim juht;

16) teeb Riigikogule ettepaneku sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning vastavalt põhiseaduse §-le 120 erakorralise seisukorra väljakuulutamiseks; *129*

17) sõjalise kallaletungi korral Eesti Vabariigile kuulutab vastavalt põhiseaduse §-le 118 välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni; *128 my*

18) annab riiklikke autasusid; *⊕ määrab autasud...*

19) vabastab kohtute poolt süüdimõistetud isikuid nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest või kergendab karistust;

~~19A) ALTERNATIIV: seadusega ettenähtud juhtudel ja korras peatab valitsuse ettepanekul kohaliku omavalitsuse organite tegevuse või tunnistab nende tegevuse lõppenuks.~~

20) algatab ^{sätetand} seaduses ettenähtud korras Riigikogu ees õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise; *vastavalt PS §-le 145*

^{Vabariigi} § 80. Presidendi valib Riigikogu.

Presidendi kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust.

Presidendi kandidaadiks võib olla sünnijärgne Eesti kodanik, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

President valitakse salajasel hääletamisel, kusjuures Igal Riigikogu liikmel on üks hääl. Valituks tunnistatakse kandidaat, kelle poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus. Kui ükski kandidaat ei saa nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse järgmisel päeval uus hääletusvoor. Enne teist hääletusvooru toimub kandidaatide uus ülesseadmine. Kui teises hääletusvoorus ei saa ükski kandidaat nõutavat häälteenamust, siis korraldatakse kahe teises voorus enim hääli saanud kandidaadi vahel kolmas

hääletusvoor. Kolmandas hääletusvooruses enam hääli saanud kandidaat tunnistatakse valituks. Häälte võrdse arvu korral loetakse valituks vanem kandidaat.

§ 80A. ^{Vabariigi} President valitakse ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi valida Presidendiks rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Presidendi ^{EE} korralised ^{*} valimised toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne Presidendi ametiaja lõppemist.

§ 81. ^{Vabariigi} President astub ametisse ^{Eesti rahvale järgmise} ametivande andmisega rahvale Riigikogu ees: "Astudes Presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, seista demokraatia püsimise ja tugevnemise eest, ustavalt, õiglaselt ja erapooletult täita oma kohuseid kõigi oma võimete ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Eesti Vabariigi kasuks."

ALTERNATIIV OTSE VALIMISE PUHUL:

§ 80. President valitakse hääleõiguslike kodanike ^{vabade valimiste} poolt üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel ^{ful} viieks aastaks, kuid mitte rohkem kui kaheks ametiajaks järjestikku.

Presidendiks võib valida sünnijärgse Eesti Vabariigi kodaniku, kes on vähemalt nelikümmend aastat vana.

Presidendi korralised valimised kuulutab välja Riigikogu ja need toimuvad varemalt kuuskümmend ja hiljemalt kümme päeva enne tema ametiaja lõppemist.

Presidendikandidaate võivad esitada kõik Eesti kodanikud ja nende ühendused kui nad esitavad oma kandidaadi toetuseks vähemalt viis tuhat allkirja. ~~ALTERNATIIV: 2000 - 5000 allkirja.~~

Juhul kui keegi kandidaatidest ei saa ^{kolm} hääletamise enamust ^{üks} kõigist antud häälest, ^{korraldatakse} viiakse kahe enam hääli saanud kandidaadi vahel neljateistkümmend päeva pärast läbi uus hääletamine. Valituks osutub enam hääli saanud kandidaat.

Presidendi valimise korra sätestab seadus.

§ 81. ^{Vabariigi} President astub ametisse Riigikogu ees Eesti rahvale järgmise ametivande andmisega: "Mina, N.N., astudes rahva tahtel Vabariigi Presidendi ametisse, töotan pühalikult vankumata kaitsta Eesti Vabariigi põhiseadust ja seadusi, õiglaselt ja erapooletult teostatada minule antud võimu ja ustavalt täita oma kohuseid kõigi oma võimete ja parima arusaamisega Eesti rahva ja Vabariigi kasuks."

§ 82. Presidendi volitused lõpevad:

- 1) ametist tagasiastumisega;
- 2) tema suhtes süüdimäistva kohtuotsuse jõustumisega;
- 3) Presidendi surma korral;
- 4) uue Presidendi ametisse astumisega.

§ 83. Kui President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ülesandeid täitma või ei saa ta neid ajutiselt täita oma vabal tahtel või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle Riigikogu juhatajale.

Ajaks, mil Riigikogu juhataja täidab Presidendi ülesandeid, peatuvad tema volitused Riigikogu liikmena.

Kui President ei saa oma ametikohuseid täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, kuulutab Riigikogu koheselt välja Presidendi valimised, mis viiakse läbi seitsmekümne viie päeva jooksul.

Riigikogu esimehel Presidendi ülesannetes ei ole õigust Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ja keelduda seaduste väljakuulutamisest.

ALTERNATIIV: Kui President on Riigikohtu otsusel kestvalt võimetu oma ametikohuseid täitma või ei saa ta neid ajutiselt täita omal vabal tahtel või on tema volitused ennetähtaegselt lõppenud, lähevad tema ülesanded ajutiselt üle peaministrile.

Peaministri ülesandeid täidab sel ajal üks ministritest põhiseaduse § 83 kohaselt.

Peaministril Presidendi ülesannetes ei ole õigust ilma Riigikohtu nõusolekuta välja kuulutada Riigikogu erakorralisi valimisi ega keelduda seadusi välja kuulutamast.

Kui President ei saa oma ametikohuseid täita üle kolme kuu järjest või kui tema volitused on ennetähtaegselt lõppenud, kuulutab Riigikogu koheselt välja Presidendi valimised, mis viiakse läbi seitsmekümne viie päeva jooksul.

§ 84. Ametisse astumisega lõpevad Presidendi volitused ja ülesanded kõigis valitud ja nimetatud ametites ning ta peatab ametiajaks oma erakondliku kuuluvuse.

§ 85. Presidenti saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

VI PEATÜKK

Vabariigi Valitsus

§ 86. Täidesaatev riigivõim Eesti Vabariigis kuulub Vabariigi Valitsusele.

§ 87. Eesti Vabariigi Valitsus:

- 1) viib ellu riigi sise- ja välispoliitikat;
- 2) suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust;
- 3) korraldab seaduste, Riigikogu otsuste ja Presidendi aktide täitmist;
- 4) esitab Riigikogule seaduseelnõusid, samuti välislepinguid ratifitseerimiseks ja denonseerimiseks;

5) koostab riigieelarve eelnõu ja esitab selle Riigikogule, korraldab riigieelarve täitmist ning esitab Riigikogule riigieelarve täitmise aruande;

6) annab seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi;

7) korraldab suhtlemist teiste riikidega;

8) täidab muid ülesandeid, mis põhiseaduse ja seadustega on antud valitsuse otsustada.

ALTERNATIIV: lisada 7A): kuulutab loodusõnnetuste korral või haiguste leviku tõkestamiseks välja eriolukorra riigis või selle üksikutes osades.

§ 88. Valitsusse kuuluvad peaminister ja ministrid.

§ 89. President määrab seitsmepäeva jooksul valitsuse tagasiastumisest peaministri kandidaadi, kellele teeb ülesandeks valitsuse moodustamine.

Peaministri kandidaat teeb neljateistkümne päeva jooksul Presidendilt valitsuse moodustamise ülesande saamisest Riigikogule avalduse tulevase valitsuse moodustamise aluste kohta, mille järel Riigikogu hääletab koheselt läbirääkimisteta peaministri kandidaadile valitsuse moodustamiseks volituste andmise küsimust.

Kui peaministri kandidaat saab Riigikogult volitused valitsuse moodustamiseks, esitab ta seitsme päeva jooksul valitsuse koosseisu Presidendile, kes kolme päeva jooksul nimetab valitsuse ametisse.

Kui Presidendilt ülesande saanud peaministri kandidaat ei saa Riigikogu poolthäälteenamust või ei suuda valitsust moodustada või loobub sellest või kui President ei nimeta peaministri kandidaadi poolt esitatud valitsust ametisse, teeb Riigikogu enda poolt ülesseatud peaministri kandidaadile ülesandeks moodustada valitsus.

Riigikogult valitsuse moodustamise ülesande saanud peaministri kandidaat esitab Riigikogule neljateistkümne päeva jooksul valitsuse koosseisu. Riigikogu otsustab valitsuse Presidendile kinnitamiseks esitamise. President nimetab Riigikogu poolt esitatud valitsuse koheselt ametisse.

Kui Riigikogult valitsuse moodustamise ülesande saanud peaministri kandidaat ei suuda valitsust moodustada või loobub sellest või kui Riigikogu ei esita peaministri kandidaadi poolt esitatud valitsuse koosseisu Presidendile ametisse nimetamiseks, teeb Riigikogu valitsuse moodustamise ülesandeks uuele peaministri kandidaadile.

§ 90. Valitsuse moodustamine tuleb lõpetada hiljemalt kuuekümne päeva jooksul pärast valitsuse tagasiastumist. Kui selleks tähtjaks ei ole valitsus ametisse nimetatud, kuulutab President välja Riigikogu erakorralised valimised.

§ 91. Valitsuse nimetab ja vabastab ametist President. Ministrid nimetab ja vabastab ametist President peaministri esildisel.

Valitsuse liige loetakse ametisse astunuks ametivande andmisest Presidendile.

§ 92. Valitsus astub tagasi:

- 1) Riigikogu uue koosseisu kokkuastumisel;
- 2) peaministri tagasiastumise või surma korral;
- 3) Riigikogu umbusaldusavalduse korral valitsusele või peaministrile;

President vabastab valitsuse ametist uue valitsuse ametisseastumisest.

§ 93. Peaminister esindab valitsust ja juhib selle tegevust.

Peaminister nimetab valitsuse liikmete hulgast kaks ministrit, kellest üks asendab peaministrit tema äraolekul. Asendamise korra määrab peaminister.

§ 94. Valitsemisalade korraldamiseks moodustatakse seaduse alusel vastavad ministeeriumid.

Minister juhib ministeeriumi, korraldab ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi, annab määrusi ja käskkirju ning täidab muid ülesandeid, mis talle on pandud seadusega sätestatud alustel ja korras.

Kui minister haiguse või muude takistuste tõttu ei saa ajutiselt oma ülesandeid täita, paneb peaminister tema ülesanded selleks ajaks mõnele teisele ministrile.

President võib peaministri esildisel nimetada ametisse ministreid, ilma, et nende juhtimisele kuuluks mõni ministeerium.

§ 95. Valitsuse juures on Riigikantselei, mida juhib riigisekretär.

Riigisekretäri nimetab ametisse ja vabastab ametist peaminister.

Riigisekretär võtab sõnaõigusega osa valitsuse istungitest.

Riigisekretäril on riigikantselei juhtimisel kõik ministrile seadusega antud õigused.

§ 96. Valitsuse istungid on kinnised, kui valitsus ei otsusta teisiti.

Valitsus teeb oma otsused asjaomase ministri ettepanekul.

Valitsuse määrused on kehtivad, kui nad kannavad peaministri, asjaomase ministri ja riigisekretäri allkirja.

§ 97. Riigikogu võib avaldada valitsusele, peaministrile või üksikule ministrile umbusaldust otsusega, mille poolt hääletab Riigikogu koosseisu enamus.

Umbusalduse avaldamist võib alгатada vähemalt üks viiendik Riigikogu koosseisust kirjaliku nõude esitamisega Riigikogu istungil.

Umbusalduse avaldamine võib tulla otsustamisele

varemalt ülejärgmisel päeval pärast selle algatamist, kui valitsus ei nõua kiiremat otsustamist.

Riigikogu poolt valitsusele või peaministrile umbusalduse avaldamisel võib President kolme päeva jooksul valitsuse ettepanekul kuulutada välja Riigikogu erakorralised valimised.

Umbusalduse avaldamisel üksikule ministrile, teatab Riigikogu juhataja sellest Presidendile, kes vabastab vastava ministri ametist.

Umbusalduse avaldamist võib samal alusel uuesti algatada varemalt üheksakümne päeva möödumisel eelmise umbusalduse avaldamise hääletamisest.

§ 98. Valitsus võib siduda tema poolt Riigikogule esitatud eelnõu vastuvõtmise usaldusküsimusega.

Hääletamine ei saa toimuda varem kui ülejärgmisel päeval pärast eelnõu sidumist usaldusküsimusega. Kui Riigikogu ei võta eelnõu esitatud kujul vastu, astub valitsus tagasi.

§ 99. Valitsuse liikmed ei tohi olla üheski muus valitud või nimetatud riiklikus ametis ega kuuluda tulundusliku ettevõtte juhatusse või nõukogusse.

§ 100. Valitsuse liikmed võivad sõnaõigusega osaleda Riigikogu ja tema komisjonide istungitel.

§ 101. Valitsuse liiget saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

Kui valitsuse liikme suhtes jõustub süüdimõistev kohtuotsus, loetakse tema volitused lõppenuks.

VII PEATÜKK

Seadusandlus

§ 102. Eesti Vabariigi seadusi antakse kooskõlas põhiseadusega.

§ 103. Seaduste algatamise õigus on:

- 1) Riigikogu liikmel;
- 2) Riigikogu saadikurühmal;
- 3) Riigikogu komisjonil;
- 4) Vabariigi valitsusel.

ALTERNATIIV: 5) Vabariigi Presidendil põhiseaduse muutmiseks vastavalt põhiseaduse §-le 150.

Riigikogul on õigus koosseisu enamuse otsusel pöörduda valitsuse poole esildisega algatada Riigikogu on soovitatavaks tunnistanud eelnõu.

koostada ja

poolt

Alternatiiv: Lisada lste

Riigikaitsejõude ja kodanike kohustusi riigikaitse alal käsitletavate seaduste algatamise õigus on vähemalt kahel Riigikogu komisjonil ühiselt või valitsusel.

§ 104. Seaduste vastuvõtmise korra sätestab Riigikogu kodukorra seadus.

§ 105. Riigikogul on õigus panna seaduseelnõu või muu riigielu küsimus rahvahääletusele.

Rahva otsus tehakse hääletamisest osavõtnute poolthäälteenamusega.

Rahvahääletusel vastuvõetud seaduse kuulutab President viivitamatult välja. Rahvahääletuse otsus on riigiorganitele siduv kohustuslik.

Kui rahvahääletusele pandud seaduseelnõu ei saa poolthäälte enamust, kuulutab President välja Riigikogu ennetähtaegsed valimised.

§ 106. Rahvahääletusele ei saa panna eelarve, maksude, riigi rahaliste kohustuste, riigipiiri, välislepingute, erakorralise seisukorra kehtestamise ja lõpetamise ning riigikaitse küsimusi.

Rahvahääletuse korra sätestab seadus.

§ 107. Seadused kuulutab välja Vabariigi President.

President võib jätta Riigikogu poolt vastuvõetud seaduse välja kuulutamata, saates selle koos motiveeritud otsusega neljateistkümnepäeva jooksul saamise päevast Riigikogule uueks arutamiseks ja otsustamiseks. Kui Riigikogu võtab Presidendi poolt tagasi saadetud seaduse muutmata kujul uuesti vastu, kuulutab President seaduse välja.

ALTERNATIIV: Kui Riigikogu võtab Presidendi poolt tagasi saadetud seaduse muutmata kujul koosseisu häälteenamusega uuesti vastu...

§ 108. Seadus jõustub kümnendal päeval pärast avaldamist Riigi Teatajas, kui seaduses ei ole ette nähtud muud korda või tähtaega.

§ 109. President võib edasilükkamatute riiklike vajaduste korral, kui Riigikogu ei saa kokku tulla, anda seaduse jõuga seadlusi, mis kannavad peaministri kaasallkirja.

Pärast kokkutulemist Riigikogu kas kinnitab muudab või tühistab Presidendi seadluse. Kui Riigikogu neljateistkümnepäeva jooksul pärast kokkutulemist Presidendi seadlust ei kinnita, kaotab see kehtivuse.

§ 110. Presidendi seadlusega ei saa kehtestada ega muuta: PS-A ning PS 5-s 104 loetletud mater.

- 1) Eesti Vabariigi põhiseadust;
- 2) kodakondsuse seadust;
- 3) Riigikogu valimisseadust;

§109

PK seab komisio häälteenamuse vah võtke või muude järele seadus

§109

Riigikogu
V Praes võtub
nõudma 12 päeva
jooksul
Riigikogu kogu-
hääletust
ees võtub vah
hääte enamuse
või hääte enamuse

- 4) Kohaliku omavalitsuse valimisseadust;
- 5) Seadust^{E.V.} Presidendist; *Vabariigi Presidendi valimiseadust;*
- 6) rahvahääletuse seadust;
- 7) Riigikogu kodukorra ja töökorra seadusi;
- 8) Presidendi ja Riigikogu liikmete tasu seadust;
- 9) Presidendi ja valitsuse kohtulikule vastutusele võtmise seadust;
- 10) riigieelarve seadust ja riigieelarvet;
- 11) riiklikke makse kehtestavaid seadusi;
- 12) Eesti Panga seadust;
- 13) riigikontrolli seadust;
- 14) kohtukorralduse ja kohtumenetluse seadust;
- 15) välis- ja siselaenuksesse ning riigi varalistesse kohustustesse puutuvaid seadusi;
- 16) erakorralise seisukorra seadust;
- 17) sõjaseisukorra seadust;
- 18) riigikaitse seadust.

§104

VIII PEATÜKK

Rahandus ja riigieelarve

§ 111. Eesti raha nimetuse ja rahaühikud sätestab seadus.

Raha emissiooni ainuõigus on Eesti Pangal.

Eesti Vabariigi raharinglust ja arveldamise korda sätestab seadus. Raharinglust korraldab Eesti Pank.

§ 112. Eesti Pank tegutseb seaduse alusel ja annab aru Riigikogule.

§ 113. Riiklikud maksud, koormised, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed sätestab seadus.

§ 114. Riigi vara valdamise, kasutamise ja käsutamise korra sätestab seadus.

§ 115. Iga aasta kohta võtab Riigikogu vastu seadusega riigi kõigi tulude ja kulude eelarve.

Valitsus esitab riigieelarve eelnõu Riigikogule hiljemalt üheksakümmend päeva enne eelarveaasta algust.

*§104-PS-e §-s 110 määratud seadus
võib vast võtte ja muuta Riigikogu
korraldusega.
(kõik)*

, veige arvatakse põhust

Valitsuse ettepanekul võib Riigikogu aasta kestel võtta vastu lisaeelarve.

§ 116. Riigieelarve või selle eelnõu muutmisettepanekule, mis tingib riigieelarves või selle eelnõus ettenähtud tulude vähendamise, kulude suurendamise või kulude ümberjaotamise, tuleb algatajal lisada rahalised arvestused, mis näitavad ära tuluallikad kulude katteks.

Riigikogu ei tohi kustutada ega vähendada eelarves või selle eelnõus ettenähtud kulusid, mis on kehtestatud seadusega.

§ 117. Eelarve koostamise ja vastuvõtmise korra sätestab seadus.

§ 118. Riigikogu poolt vastuvõetud riigieelarve jõustub eelarveaasta algusest. Kui Riigikogu ei võta riigieelarvet vastu eelarveaasta alguseks, võidakse teha iga kuu kulutusi ühe kaheteistkümnendiku osani eelmise eelarveaasta kulutustest.

§ 119. Kui Riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud kuuekümnepäeva jooksul pärast eelarveaasta algust, kuulutab President välja Riigikogu erakorralised valimised.

IX PEATÜKK

Välissuhted ja välislepingud

§ 120. Eesti Vabariigi suhtlemise korra teiste riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonidega sätestab seadus.

§ 121. Riigikogu ratifitseerib ja denonsseerib Eesti Vabariigi lepingud:

- 1) mis muudavad riigipiire;
- 2) mille rakendamiseks on tarvis Eesti Vabariigi seaduste vastuvõtmist, muutmist või tühistamist;
- 3) mille kohaselt Eesti Vabariik ühineb rahvusvaheliste organisatsioonide või liitudega;
- 4) millega Eesti Vabariik võtab endale sõjalisi ja/või varalisi kohustusi;
- 5) milles ratifitseerimine on ette nähtud.

§ 122. Eesti maismaapiir on määratud 1920. aasta 2. veebruari Tartu rahulepingu ja teiste riikidevaheliste piirilepingutega. Eesti mere- ja õhupiir määratakse rahvusvaheliste konventsioonide alusel.

Lepingud, mis muudavad Eesti Vabariigi riigipiire, ratifitseeritakse Riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamusega.

§ 123. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega.

Kui Eesti Vabariigi seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid.

X PEATÜKK

Riigikaitse

§ 124. Eesti kodanikud on kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduses sätestatud alustel ja korras.

Usulistel või kõlbelistel motiividel relvateenistusest keelduja on seaduses sätestatud korras kohustatud osalema asendusteenistuses.

Kui seadus ei näe teenistuse erilaadi huvides ette teisiti, on kaitseväes ja asendusteenistuses olevatel kodanikel kõik põhiseaduslikud õigused, vabadused ja kohustused. Piirata ei saa põhiseaduse §-des ettenähtud õigusi ja vabadusi. Lähemalt sätestab kaitseväes ja asendusteenistuses olevate kodanike õigusliku seisundi seadus.

§ 125. Tegevteenistuses olev kodanik ei tohi olla mõnel muul valitaval või määrataval ametikohal ega kuuluda erakonda.

§ 126. Eesti kaitseväge ja riigikaitse organisatsioonide korralduse sätestab seadus.

Riigikaitse korralduse rahu ajal sätestab rahuaja riigikaitse seadus ja sõja ajal sõjaaja riigikaitse seadus.

§ 127. Riigikaitse kõrgeimaks juhiks on President.

Presidendi juures on nõuandvaks organiks Riigikaitse nõukogu, mille koosseisu ja ülesanded sätestab seadus.

Eesti kaitseväge ja riigikaitse organisatsioone juhib rahu ajal kaitseväge juhataja, sõjaseisukorra ajal kaitseväge ülemjuhataja. Kaitseväge juhataja ja ülemjuhataja nimetatakse ja vabastatakse ametist Riigikogu poolt Presidendi ettepanekul.

§ 128. Riigikogu kuulutab Presidendi ettepanekul välja sõjaseisukorra, mobilisatsiooni ja demobilisatsiooni ning otsustab kaitseväge kasutamise Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel.

Sõjalise kallaletungi korral kuulutab President välja sõjaseisukorra ja mobilisatsiooni ning nimetab kaitseväge ülemjuhataja, ootamata ära Riigikogu otsust.

§ 129. Riigikogu koosseisu enamus võib ohu korral Eesti põhiseaduslikule korrale Presidendi või valitsuse ettepanekul välja kuulutada erakorralise seisukorra kogu riigis, kuid kõige kauem kolmeks kuuks.

Erakorralise seisukorra korralduse sätestab seadus.

ALTERNATIIV: lisada lg.2 senise lg.2 ette: Riigikogu istungjärkude vahelisel ajal võib President ohu korral Eesti põhiseaduslikule korrale oma seadlusega välja kuulutada

erakorralise seisukorra kogu riigis, kuid kõige kauem kolmeks kuuks. Erakorralise seisukorra välja kuulutamisel kutsub President viivitamatult kokku Riigikogu ja esitab erakorralise seisukorra välja kuulutamise otsuse talle kinnitamiseks. Riigikogu teeb otsuse oma koosseisu hääلteenamusega. Kui Riigikogu jätab Presidendi otsuse kinnitamata, siis lõpeb erakorraline seisukord Riigikogu otsuse välja kuulutamisel.

§ 130. Erakorralise või sõjaseisukorra ajal võib riikliku julgeoleku ja avaliku korra huvides seaduses sätestatud juhtudel ja korras piirata isikute õigusi ja vabadusi ning panna kohustusi. Piirata ei või õigusi ja vabadusi, mis on sätestatud põhiseaduse §-des.....

§ 131. Riigikogu, Presidendi ja kohalike omavalitsuste esinduskogusid ei valita ning tema volitusi ei lõpetata sõjaseisukorra, samuti erakorralise seisukorra ajal.

Riigikogu, Presidendi ja kohaliku omavalitsuse esinduskogude volitused pikenevad, kui nad lõpeksid erakorralise või sõjaseisukorra ajal või üheksakümmend päeva jooksul, arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõppemisest. Nendel juhtudel kuulutatakse välja uued valimised üheksakümne päeva jooksul, arvates erakorralise või sõjaseisukorra lõpetamisest.

XI PEATÜKK

Riigikontroll

§ 132. Riigikontroll on oma tegevuses iseseisev majanduskontrolli teostav riigiorgan.

§ 133. Riigikontroll kontrollib:

1) riigiasutuste, riigiettevõtete ja muude riiklike organisatsioonide majandustegevust;

2) riigi rahaliste vahendite ning materiaalsete väärtuste kasutamist ja säilimist; *võra vara*

riigi vara kasutamist ja säilimist
3) riiklike vahendite kasutamist kohalikes omavalitsustes;

4) nende ettevõtete majanduslikku tegevust, kus riigil on üle poole aktsiatega määratud hääлtest või kelle laene või lepinguliste kohustuste täitmist garanteerib riik. *tagat*

§ 134. Riigikontrolli juhib riigikontrolör, kelle nimetab ametisse ja vabastab ametist Riigikogu Riigivanema ettepanekul. *riigivanema*

Riigikontrolöri volituste kestus on viis aastat.

§ 135. Riigikontrolör esitab Riigikogule ülevaate riigi *vara* ressursside kasutamise ja *vara* säilimise kohta eelmisel eelarveaastal üheaegselt riigieelarve täitmise aruande arutamiseks Riigikogus.

§ 136. Riigikontrolör võib oma ülesannetesse kuuluvates küsimustes võtta sõnaõigusega osa valitsuse istungitest.

Riigikontrolöriil on oma ametkonna juhtimisel samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministeeriumi juhtimisel.

§ 137. Riigikontrolli korralduse sätestab seadus.

§ 138. Riigikontrolöri saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

XII PEATÜKK

Õiguskantsler

§ 139. Õiguskantsler teostab järelevalvet riigivõimu- ja valitsamisorganite ning kohalike omavalitsuste õigustloovate aktide vastavuse üle põhiseadusele ja seadustele.

Õiguskantsler analüüsib seaduste muutmiseks ja uute seaduste vastuvõtmiseks talle laekunud ettepanekuid ja esitab vajaduse korral Riigikogule ettekande.

Õiguskantsler teeb Riigikogule põhiseaduse §-des sätestatud juhtudel ettepaneku Riigikogu liikme, presidendi, peaministri, ministrite ja riigikontrolöri kriminaalvastutusele võtmiseks.

§ 140. Õiguskantsleri nimetab ametisse seitsmeks aastaks Riigikogu Riigivanema ettepanekul.

Õiguskantslerit saab ametist tagandada ükenes kohtuotsusega.

§ 141. Õiguskantsleril on oma kantselei juhtimisel samad õigused, mis on seadusega antud ministrile ministeeriumi juhtimisel.

Õiguskantsler võib sõnaõigusega osa võtta Riigikogu ja Valitsuse istungitest.

§ 142. Kui õiguskantsler leiab, et riigivõimu- või valitsamisorganite või kohaliku omavalitsuse õigustloov akt on vastuolus põhiseaduse või seadusega, teeb ta akti vastu võtnud organile ettepaneku viia see akt kahekümne päeva jooksul kooskõlla põhiseaduse või seadusega.

Kui kahekümne päeva jooksul ei ole akt viidud kooskõlla põhiseaduse või seadusega, teeb õiguskantsler Riigikohtule ettepaneku tunnistada see akt kehtetuks.

§ 143. Õiguskantsler esitab kord aastas Riigikogule ülevaate oma tegevusest.

§ 144. Õiguskantsleri staatus ja tema kantselei töö korralduse sätestab seadus.

§ 145. Õiguskantslerit saab kriminaalvastutusele võtta ainult Riigivanema ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse

Õigust mõistab ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõttel õigust kooskõlas PSe ja S-tega.

25

nõusolekul.

XIII PEATÜKK

Kohus

§ 146. Õigust mõistavad kooskõlas põhiseaduse ja seadustega oma tegevuses sõltumatu kohtus, kes on ainus kohtuvõimu kandja.

§ 147. Kohtunikud nimetatakse ametisse eluaegselt. Ametist lahkimise alused ja korra sätestab seadus.

Kohtunikku saab ametist tagandada üksnes kohtuotsusega. Kohtunikud ei või peale seaduses ettenähtud juhtude olla üheski muus valitud või nimetatud ametis.

Kohtunike sõltumatuse tagatised ja õigusliku seisundi sätestab seadus.

§ 148. Kohtusüsteem koosneb:

- 1) maa- ja linnakohtutest ning halduskohtutest;
- 2) ringkonnakohtutest;
- 3) Riigikohtust.

Erikohtute loomise mända liiki kohtuasjade jaoks sätestab seadus.

Erakorraliste kohtute moodustamine on keelatud.

§ 149. Maa- ja linnakohtud ning halduskohtud on esimese astme kohtud.

Ringkonnakohtud on teise astme kohtud ning nad vaatavad apellatsiooni korras läbi esimese astme kohtu lahendeid.

Riigikohus on riigi kõrgeim kohus, kes vaatab kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. Riigikohus on ühtlasi põhiseadusliku järelevalve kohus.

Kohtukorralduse ja kohtumenetluse korra sätestab seadus.

§ 150. Riigikohtu esimehe nimetab ametisse Riigikogu Presidendi ettepanekul.

Riigikohtu liikmed nimetab ametisse Riigikogu Riigikohtu esimehe ettepanekul.

Kohtunikud nimetab ametisse President Riigikohtu ettepanekul.

§ 151. Kaitse, esinduse, riikliku süüdistuse ja seaduslikkuse järelevalve kohtu menetluses sätestab seadus.

§ 152. Kohus jätab konkreetse kohtuasja lahendamisel kohaldamata mistahes seaduse või muu õigusakti, kui see on vastuolus põhiseadusega.

Riigikohus tunnistab kehtetuks mistahes seaduse või muu

õigusakti kui see on vastuolus põhiseaduse sätte ja mõttega.

§ 153. Kohtunikku saab ametisoleku ajal kriminaalvastutusele võtta ainult Riigikohtu ettepanekul Presidendi nõusolekul.

Riigikohtu esimeest ja Riigikohtu liikmeid saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

XIV PEATÜKK

Kohalik omavalitsus

§ 154. Kõiki kohaliku elu küsimusi otsustavad ja korraldavad kohalikud omavalitsused, kes tegutsevad seaduste alusel iseseisvalt.

Kohalikule omavalitsusele võib panna kohustusi ainult seaduse alusel või kokkuleppel kohaliku omavalitsusega. Seadusega kohalikule omavalitsusele pandud riiklike kohustustega seotud kulud kaetakse riigieelarvest.

§ 155. Kohaliku omavalitsuse üksused on vallad ja linnad.

Teisi kohalike omavalitsusüksusi võib moodustada seadusega sätestatud alustel ja korras.

ALTERNATIIVID:

1. § 155 välja jätta.

2. § 155 välja jätta ja lisada §-le 156 lg.3 järgmises sõnastuses: Teise astme omavalitsuste korraldus ja nende esinduskogude kujundamise alused sätestatakse seadusega.

§ 156. Kohaliku omavalitsuse esinduskoguks on volikogu, kes valitakse vabadel valimistel üldise, ühetaolise, otsese ja salajase hääletamisega kolmeks aastaks.

Hääleõiguslik on kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel seadusega sätestatud tingimustel iga sellel kohaliku omavalitsuse maa-alal püsivalt elav isik, kes on vähemalt kaheksateist aastat vana.

§ 157. Kohalikul omavalitsusel on iseseisev eelarve, mille kujundamise sätestab seadus.

Kohalikul omavalitsusel on seaduse alusel õigus kehtestada ja koguda makse ning panna peale koormisi.

§ 158. Kohalike omavalitsuste piire ei muudeta kuulamata ära vastavate omavalitsuste arvamusi.

§ 159. Kohalikud omavalitsused võivad moodustada teiste omavalitsustega liite ja ühisasutusi.

§ 160. Kohalike omavalitsuste korralduse ja järelevalve nende tegevuse üle sätestab seadus.

XV PEATÜKK

Põhiseaduse muutmine

§ 150. Põhiseaduse muutmise algatamise õigus on vähemalt viiendikul Riigikogu koosseisust. *[alt: Riig. Vabariik. Pres. - C] ja*

Põhiseadust saab muuta seadusega, mis on vastu võetud rahvahääletusel või Riigikogu koosseisu ^{kolme} neljaviiendikulise häälteenamusega või Riigikogu kahe järjestikuse koosseisu enamuse poolt.

e muutust ei saa algatada ega PS-d muuta
Põhiseadust ei saa muuta erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra ajal.

§ 151

v.a. § 151 sätestatud, Re võib muuta PS-d, kuid see vastustatakse enne 3 lugemist, ...
§ 151. Seaduseelnõu põhiseaduse muutmiseks vaadatakse Riigikogus läbi kolmel lugemisel, kusjuures eelnõu peab olema vähemalt kolm kuud enne esimest lugemist avaldatud ning iga lugemise vahel peab olema vähemalt üks kuu.

Kui Riigikogu järgmine koosseis võtab esimesel lugemisel muutumatult vastu eelmise koosseisu poolt vastuvõetud eelnõu, loetakse põhiseaduse muutmise seadus vastuvõetuks.

PS muuta Riigikogu hääletuse Riigikogu vastustades, kui selle poolt hääletab vähemalt 2/5 Riigikogust.

§ 152. Põhiseaduse muutmise seaduseelnõu pannakse rahvahääletusele, kui selle poolt on Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline enamus. Rahvahääletus toimub varemalt kolm kuud ja hiljemalt kuus kuud, arvates sellekohase otsuse vastuvõtmisest Riigikogus.

§ 153. Ainult rahvahääletusega saab muuta põhiseaduse I peatükki "Üldsätted", III peatükki "Rahvas" ja XV peatükki "Põhiseaduse muutmine".

Hand. protokoll 3/5

§ 154. Põhiseaduse muutmise seadus jõustub mitte varem kui kolm kuud pärast seaduse vastuvõtmist.

LÖPPSATTED

§ Poolthäälte enamus tähendab, et poolt hääletab enam kui vastu.

Kahekolmandikuline häälteenamus tähendab, et poolt hääletab vähemalt kaks korda enam kui vastu.

Riigikogu koosseisu häälteenamus tähendab, et poolt hääletab üle poole Riigikogu koosseisust.

Riigikogu koosseisu kahekolmandikuline häälteenamus tähendab, et poolt hääletab vähemalt kaks kolmandikku Riigikogu koosseisust.

kolme
Riigikogu koosseisu neljaviiendikuline häälteenamus tähendab, et poolt hääletab vähemalt neli viiendikku Riigikogu koosseisust.